

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI SƏHIYYƏ NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN TİBB UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

ŞƏFƏQ ƏLİF QIZI MƏMMƏDOVA

**QADIN İDMANÇILAR ARASINDA PARODONT
XƏSTƏLİKLƏRİNİN YAYILMASI, XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ
MÜALİCƏ-PROFİLAKTİKA TƏDBİRLƏRİNİN
OPTİMİZASİYASI**

3226.01 – Stomatologiya

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2016

Dissertasiya işi Azərbaycan Tibb Universitetinin terapevtik stomatologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

Tibb üzrə elmlər doktoru

A.M.SƏFƏROV

Rəsmi opponentlər:

Tibb üzrə elmlər doktoru, professor

T.H.HÜSEYNOVA

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru

T.R.VƏZİROV

Aparıcı müəssisə: Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun stomatologiya və üz-çənə cərrahiyyəsi kafedrası

Dissertasiya işi «17__»__05_____ 2016-cı il saat _____-da Azərbaycan Tibb Universitetinin nəzdindəki FD 03.015 Dissertasiya Şurasının iclasında müdafiə olunacaqdır.

Ünvan: AZ 1022, Bakı şəhəri, Bakıxanov küçəsi, 23, Azərbaycan Tibb Universitetinin iclas zalı

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Tibb Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat «__»_____2016-cı ildə göndərilmişdir.

**FD 03.015 Dissertasiya
Şurasının elmi katibi,
tibb üzrə elmlər doktoru**

N.A.PƏNAHOV

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Tədqiqatın aktualığı. Müasir dövrümüzdə idmanla məşğul olan şəxslərdə intensiv və gücləndirilmiş məşqlər və psixi-emosional gərginlik müşahidə olunur ki, bu da müxtəlif patologiyalara gətirib çıxara bilər. Həddindən artıq fiziki və psixi-emosional gərginlik zamanı simpato-adrenal sistemdə boşalma və immunitetin aşağı düşməsi olur ki, bu da müqavimətin və əmək qabiliyyətinin zəifləməsinə gətirib çıxarır. (Перхуров А.М., 2006; Долматова Т.И., 2008).

Sübut olunmuşdur ki, idmançılarda məşq və yarış zamanı parodontun iltihabi xəstəliklərinin sayı artır. (Левин М.Я., 2000; Кобрин В.Г., 2004). Ağız boşluğunun selikli qişasının, dişlərin və parodontun xəstəlikləri birbaşa orqanizmin ümumi funksional vəziyyətindən asılıdır. Veteran idmançılar arasında parodontda patoloji proseslər yaradan faktorlar vardır. Bunlara vitaminlərin çatışmazlığı, damarların aterosklerozu, orqanizmin reaktivliyinin aşağı olması, sinir-distrofik pozulmalar, hipoksiya, endokrin pozğunluqlar, mədə-bağırsaq yolunun xəstəlikləri və s. aiddir.

İdman zamanı dişlərin, damağın və çənənin travmaları son dərəcə ağır olur və güclü müalicə tələb olunur. Çox təəsüf ki, kainatın və idmanın inkişafı yeni idman növləri ilə yanaşı üz-çənə nahiyyəsinin yeni növ zədələnmələrinə gətirib çıxarıb ki, bu da idmançıların bu növ xəstəlik və zədələnmələrə qarşı profilaktikasını çox aktual edir. (Свирина О.А., 2005)

İdmançılar arasında stomatoloji xəstəliklərin meydana gəlməsinə səbəb olan faktorlardan biri də həddindən artıq fiziki gərginlikdir. Belə ki, idmançılar arasında idmanla məşğul olmayan həmyaşdılarına nisbətən kariyesin (Ngapeth-Etoundi M. et al., 2001; Reid B.C. et al., 2003), dişlərin və üz-çənə nahiyyəsinin travmalarına daha çox rast gəlinir (Muller-Bolla M. et al., 2003, Hoshi A., Inaba Y., 2005; Glendor U., 2009.)

Dispanserizasiya və daimi həkim nəzarəti vasitəsilə məşq edən idmançılar arasında yüksək fiziki gərginlik nəticəsində yaranan, hətta kiçik bir xəstəlik əlaməti belə öyrənilməlidir.

Bütün bunlarla əlaqədar olaraq bu işdə orqanizmdə kliniki müayinəyə qədər baş verən patoloji halların korreksiyası da aktual xarakter daşıyır. Ədəbiyyat məlumatları göstərir ki, bu və ya başqa stomatoloji xəstəliklər zamanı müxtəlif patologiyalar meydana çıxır, bunlar da müxtəlif ixtisaslı həkimlər və müxtəlif müayinə üsulları tələb edir. Bunların bir çoxu

əlaqəli şəkildə öyrənilməmişdir, yəni bu xəstəliklərin idmançılar arasında yayılması və onların orqanizmin əmək qabiliyyəti tam öyrənilməmişdir.

İşin məqsədi qadın idmançılar arasında parodont xəstəliklərinin yayılmasının öyrənilməsi və effektiv müalicə və profilaktika tədbirlərinin işlənilib hazırlanması olmuşdur.

Tədqiqatın məsələləri:

1. Professional idmanla məşğul olan idmançı qadınlar arasında kariyesin, parodont və selikli qısa xəstəliklərinin yayılma səviyyəsinin təyini;
2. Qadın idmançıların ağız boşluğunun immunoloji, mikrobioloji vəziyyətinin qiymətləndirilməsi;
3. Apipreparatın parodontitin müalicəsində effektivliyinin eksperimental tətqiqi və qiymətləndirilməsi;
4. Yeni dərman preparatının effektivliyinin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə klinik tədqiqatların aparılması;
5. Tətbiq edilən apipreparatın effektivliyinin laborator (biokimyəvi, mikrobioloji) qiymətləndirilməsi;
6. Professional qadın idmançıların müxtəlif növ stomatoloji yardıma olan təlabatının öyrənilməsi.

Elmi yenilik

Professional idmanla məşğul olan qadınlarda fiziki gərginliyin səviyyəsindən asılı olaraq ağız boşluğu orqan və toxumalarında spesifik dəyişikliklər müəyyənləşdirilmişdir.

Gənc idmançılar arasında yuvenil gingivitin, tez progressivləşən parodontitin və ağız boşluğu selikli qıçasının xəstəliklərinin inkişafına səbəb olan faktorlar və risk qrupları müəyyənləşdirilmişdir.

Professional idmanla məşğul olan qadınların ağız boşluğunun immunoloji faktorlarının reaktivliyi və mikrobiosenuzi qiymətləndirilmişdir.

Praktiki əhəmiyyəti.

İdmançı qadınların stomatoloji statuslarının öyrənilməsi nəticəsində alınan göstəricilər, onlara effektiv stomatoloji yardımın təşkilinə zəmin yaradacaq.

Kliniki və laborator tədqiqatların nəticələrinə əsaslanaraq, stomatoloji yardıma ehtiyac və göstəriş dərəcəsindən asılı olaraq, qadın idmançıların ağız boşluğunda «Apibalzam-2» preparatı uğurla tətbiq oluna bilər.

«Apibalzam-2» preparatı nəinki idmançı qadınlar, həmçinin, adi həyat tərzini keçirən və ağız boşluğunun yumşaq toxumalarının iltihabi xarakterli xəstəliklərindən əziyyət çəkən şəxslərə də tətbiq oluna bilər.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. Peşəkar qadın idmançılar həyatları boyu müxtəlif fiziki və emosional gərginliklərə məruz qalırlar ki, bunlar da onların orqanizmində bir sıra arzuolunmaz dəyişikliklərə gətirib çıxarır.
2. Parodont toxumaları ümumi hipoksiya hallarına qarşı neqativ reaksiya verir ki, bu da idmançı qadınların intensiv məşqləri və yarışlar zamanı müşahidə oluna bilər.
3. Qadın idmançılarda məşqlərin intensivliyi artdıqca onların orqanizminə o cümlədən, parodont toxumalarına mənfi təsiri artır və bu hal zaman keçdikcə daha ağır nəticələrə gətirib çıxarır.
4. Yaş qrupları üzrə hesablamaların nəticələri isə yuxarı yaş qrupuna daxil edilmiş qadın idmançılarda parodontal yardıma ehtiyacın daha yüksək olduğunu göstərir ki, bu da onların daha uzun müddətdir ki, intensiv məşq və yarışların fiziki və emosional gərginliyinə məruz qaldıqlarının nəticəsidir.
5. Qadın idmançılarda selikli qişə və parodontun xəstəlikləri dişlərdə kariyes prosesinin inkişafına da şərait yaradır. Onların dişləri idman kappalarının istifadəsi və travmalar nəticəsində də zədələnirlər.
6. Qadın idmançılarda stomatoloji statusun daima korreksiyaya ehtiyacı olduğuna görə onlarda təbii preparatların tətbiqi daha əlverişli olar.

Nəticələrin praktikada tətbiqi. Yerinə yetirilmiş tədqiqatdan alınan elmi və praktiki göstəricilərin nəticəsi terapevtik stomatologiya kafedrasının tədris proqramına daxil edilmiş və ATU–nın Stomatoloji klinikasında praktiki fəaliyyətdə tətbiq olunmuşdur.

İşin aprobasiyası. Tədqiqatın nəticələri aşağıdakı konfranslarda müzakirə edilmişdir:

Family health in the XXI century» jurnalı, Papers of the XVI International Scientific Conference 27 April-4 May 2012, part II. Budapest, Hungary, 2012; «Актуальные вопросы детского возраста» материалы научно-практической конференции с международным участием, посвященной к 20-летию открытия стоматологического факультета в ГБОУ ВПО СОГМА Минздрава России, Владикавказ, 3 июня 2013

Dissertasiya işi ATU-nun ortopedik stomatologiya kafedrasının (protokol № 11, 11.06.2015) və FD 03.015 Dissertasiya Şurası nəzdindəki Aprobasiya Şurasının (protokol № 14, 27.11.2015) iclaslarında geniş müzakirədən keçmişdir.

Publikasiyalar. Dissertasiya materiallarının əsasında 12 elmi məqalə çap edilmişdir: onlardan 9 məqalə yerli nəşriyyatda, 1 məqalə və 2 tezis xarici nəşriyyatda.

Dissertasiyanın həcmi və strukturu. Dissertasiya giriş hissədən, terminlərin şərti qısaltılmış göstəricilərindən, ədəbiyyat icmalından, şəxsi tədqiqatlardan və onların müzakirəsindən, nəticələr, praktik tövsiyələr və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Ədəbiyyat siyahısı 175 mənbədən ibarətdir.

Dissertasiya işinə 28 cədvəl və 19 diaqram, 12 şəkil daxil edilmişdir. İşin həcmi 143 səhifədən ibarətdir.

Tədqiqatın material və metodları

Tərəfimizdən 200 nəfər 15-21 yaşlı yeniyetmə qadın idmançılar, eyni sayda yaşı 22-32 yaş arası bir qədər yetkin qadın idmançılar və nəzarət qrupunu təşkil edən 200 nəfər adi həyat tərzini keçirən 15-28 yaş arası qadınlar olmaqla, ümumilikdə 600 nəfər müayinələrə cəlb olunmuşdur.

200 nəfər yaşı 22-32 arası olan qadın idmançı və nəzarət qrupunu təşkil edən və eyni yaş dövründə olan adi həyat tərzini keçirən eyni sayda qadınlar müayinələrə cəlb olunmuşlar. İdmançı qadınlar əsasən peşəkar idmanla məşğul olan şəxslər olmuşlar. Daha sonra hər 2 qrupda kariyesin yayılması, dişlərin sərt toxumasının və pulpasının xəstəliklərinin müalicəsinə ehtiyac, ağız boşluğu və dilin səthini örtən selikli qişanın xəstəliklərinin yayılması, gingivitlərin yayılması, diş daşlarının təmizlənməsinə ehtiyac dərəcəsi, parodontitin müalicəsinə ehtiyac və dişlərin protezlənməsinə ehtiyac dərəcəsi hesablanmışdır.

20 nəfər peşəkar idmanla məşğul olan 18 -20 yaş arası və eyni sayda eyni yaş intervalında olan, adi həyat tərzini keçirən qadınların diş ərpindən yaxmalar götürülmüş və yaxmalar ATU-nun mikrobiologiya laboratoriyasına göndərilmişdir. İdmançılardan yaxmalar 2 dəfə, intensiv məşqlərə başladıqdan 1 həftə və 1 ay sonra olmaqla götürüldüyü halda adi həyat tərzini keçirən qadınlarda bu 1 dəfə icra edilmişdir. Mikrobioloji laboratoriyadakı mütəxəssislərə göndərilmiş diş ərpi yaxmaları nümunələrində *Lactobacillus spp.*, *Streptococcus salivarius*, *Streptococcus sanguis*, *Streptococcus mutans*, *Staphylococcus aureus*, *Staphylococcus*

epidermidis və *Candida* göbələkləri kimi mikroorqanizm növləri və cinslərinin xəstələrdə rast gəlinməsi və koloniya əmələ gətirən vahidlə (KƏV) hesablanması tapşırılmışdır.

İdmançılarda sağlam parodont toxumalarının olması, diş ətlərindən qanaxma, diş daşlarının mövcudluğu və parodontal ciblərin 4-5 mm (orta parodontit) və 6 mm –dən dərin (ağır parodontit) formaların rast gəlinməsi faiz və sekstantlar üzrə müəyyənləşdirilmiş və müayinə olunanlarda gigiyenik tədbirlərə, parodontal müalicə tədbirlərinə diş daşlarının təmizlənməsinə və kompleks müalicə tədbirlərinə ehtiyac dərəcəsi CPITN indeksinə əsasən müəyyənləşdirilmiş və adi həyat tərzini keçirən qadınlarla yanaşı KPC indeksi üzrə kariyesin yayılması və intensivliyi öyrənilmişdir.

Tədqiqatın digər mərhələsində isə 20 nəfər yaşı 15-21 arası, eyni sayda yaşı 22-32 arası və eyni sayda adi həyat tərzini keçirən qadınlardan ağız suyu nümunələri götürülərək ATU-nun Biokimyəvi laboratoriyasına göndərilmiş və uyğun mütəxəssislərə kalsium (Ca) və fosfor (P) kimi mikroelementlərin miqdarını mol/l –lə hesablamaq tapşırılmışdır.

«Apibalzam-2» preparatının ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyəti və parodont toxumalarına təsirinin qiymətləndirilməsi məqsədilə təəffüqən 20 nəfər ağız boşluğu «Apibalzam-2» preparatı ilə işlənmiş, eyni sayda ağız boşluğu ənənəvi antiseptik olan Xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu ilə yaxalanmış və eyni sayda ağız boşluğunda yalnız fərdi gigiyena qaydalarını intensivləşdirmiş idmançı qadınlar olmaqla, ümumilikdə, 60 nəfər müayinə, müşahidələrə və müalicələrə cəlb olunmuşdur. Bu qruplar üzrə müalicələrə başlamamışdan qabaq, başladıqdan 2 və 6 həftə sonra olmaqla 3 dəfə PHP ağız boşluğunun gigiyenik effektivlik indeksinə görə müayinə və hesablamalar aparılmışdır.

Ağız suyu nümunələri götürülərək ATU-nun Mikrobioloji laboratoriyasına göndərilmiş və *Streptococcus mutans*, *Streptococcus sanguis*, *S.salivarius*, *Enterococcus spp.*, *Peptostreptococcus anaerobius* və *Actinomyces spp.* və *Porphyromonas gingivalis*, *Prevotella intermedia*, *Fusobacterium nucleatum* və *Candida albicans* kimi mikroorqanizmlər öyrənilmişdir.

«Apibalzam-2»-in parodontit zamanı parodontun yumşaq toxumalarına müalicəvi təsir effektivliyini aydınlaşdırmaq üçün adadovşanları üzərində təcrübələr qoyulmuşdur. Bu məqsədlə çəkisi (2,0-3,0 kq) arasında olan 45 ədəd adi dovşan götürülmüşdür. Təcrübə qrupu heyvanlarından liqatura açıldıqdan sonra 7,14,21 və 28-ci günlərdə parodont toxumalardan bioplatlar götürülərək histomorfoloji və

histokimyəvi tədqiqatlar aparılmışdır. Bu tədqiqat üsullarının köməkliyi ilə müayinə olunan obyektlərdə parodont toxumalarının struktur zədələnməsinə səbəb olan bir sıra fermentlərin aktivliyinin dəyişməsi öyrənilib.

Alınmış ədədi verilənlər müasir tələbləri nəzərə almaqla statistik metodlarla işlənmişdir. Qrup göstəriciləri üçün orta qiymətlər (M), onların standart xətası (m), sıraların minimal (min) və maksimal (max) qiymətləri, həmçinin qruplarda keyfiyyət göstəricilərinin rastgəlmə tezliyi müəyyən edilmişdir. Qeyd edək ki, tədqiqat işi zamanı alınan nəticələrin statistik işlənməsi Statistica 7.0 tətbiqi kompüter proqramı ilə aparılmışdır.

ŞƏXSİ TƏDQIQATLARIN NƏTİCƏLƏRİ

Tədqiqat nəticəsində yaşı 15-21 arası olan 200 nəfər qadın idmançılar qrupunda müayinələr zamanı 141 nəfərdə dişlərin çəkilməsinə ehtiyac olmuşdur ki, bu da qrupun $70,5 \pm 3,22\%$ -ni təşkil etmişdir. Dişlərin çəkilməsinin əsas səbəbi kariyes və onun ağırlaşmaları olmuşdur. Dişlərin çəkilməsi sonradan ortodontik problemlərin və çənələrin ikincili deformasiyalarının meydana gəlməsinə səbəb ola bilər. Bu qrupda körpüyəbənzər protezlərin tətbiqinə ehtiyac isə 149 nəfərdə olmaqla, $74,5 \pm 3,08\%$ -ni əhatə etmişdir. Dişlərin plomblanması halları isə qrupun $30,0 \pm 3,24\%$ -ni təşkil etməklə 60 nəfərdə rast gəlinmişdir. Körpüyəbənzər protezlərin tətbiqinə əsas səbəb yenə də dişlərin erkən itirilməsi olmuşdur. Plomblama əməliyyatlarının əsas səbəbi isə karioz proseslərlə əlaqədardır. Bu qrupda diş tacına taxmaların tətbiqinə ehtiyac əsasən kariyeslə əlaqədar olmaqla, 36 nəfərdə aşkar edilmişdir ki, $18,0 \pm 2,72\%$ əhatə etmişdir. İdmançı qadınlarda təkrari endodontik müalicə tədbirlərinə ehtiyac 103 nəfərdə müşahidə olunmuşdur ki, bu qrupun $51,5 \pm 3,53\%$ -ni təşkil etmişdir. 91 nəfərdə isə ilkin endodontik müalicə tərəfimizdən icra olmuşdur ki, bu da idmançı yeniyetmələrin $45,5 \pm 3,52\%$ -ni əhatə etmişdir. İdmançı yeniyetmə xanımların $25,0 \pm 3,06\%$ -ində marginal parodontitə rast gəlinmişdir ki, bu da 50 nəfərdir. 127 nəfər yeniyetmə idmançıda isə peşəkar gigiyena tədbirləri icra edilmişdir ki, bu da qrup üzrə $63,5 \pm 3,40\%$ təşkil etmişdir. Bu qrupda $61,5 \pm 3,44\%$ şəxslərdə rast gəlinmişdir ki, bu 123 idmançını əhatə edir. Təkrari endodontik problemlərin əksəriyyəti əsasən ilkin endodontik proseduraların uğursuzluğu ilə əlaqədardır, bu halda idmançılara bir sıra hallarda yaxşı stomatoloji müalicələrin icra edilmədiyi qənaətinə gəlinir. İlkin endodontik müalicələrə tələb isə əsasən kariyesin ağırlaşmaları ilə əlaqədar olmuşdur.

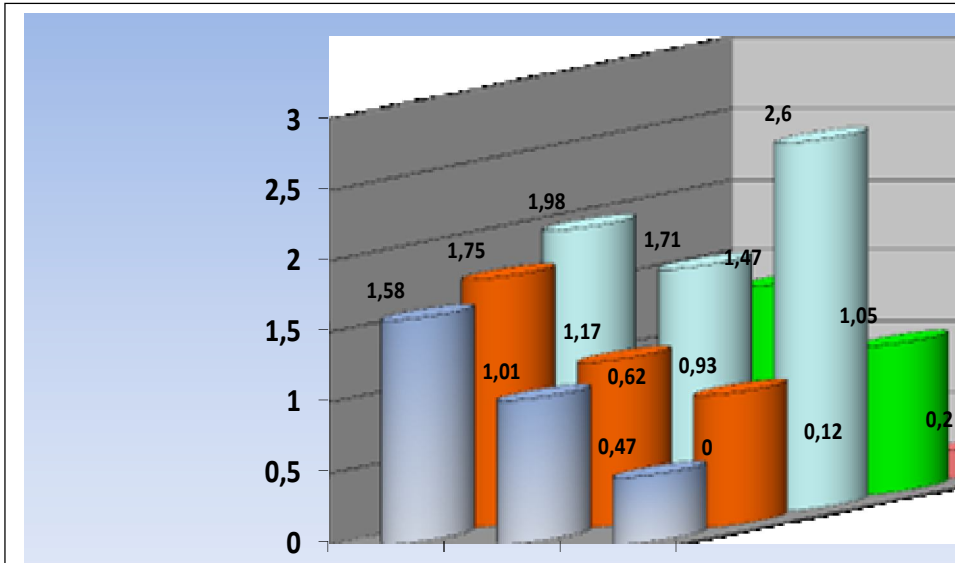

Alınmış rəqəmlər 15-21 yaş arasındakı professional idmanla məşğul olan qadınlar qrupunda dişlərinin daha çox hallarda dağılmış vəziyyətdə və çəkilməsinə ehtiyacın olduğunu göstərir ki, bu da digər 2 qrupdan əhəmiyyətli dərəcədə, 1,5 dəfədən artıq çoxdur. Kərpüybənzər protezlərin tətbiqinə ehtiyac da bu qrupda ən yüksək olmuşdur. Dişlərin plomblanmasına ehtiyac da bu qrupda digər 2 qrupun göstəricilərindən 2 dəfədən artıqdır.

Tədqiqat nəticəsində 200 nəfər yaşı 22-32 yaş arasında olan peşəkar idmanla məşğul olan qadınlar qrupunda kariyesin yayılması $95,0 \pm 1,54\%$ təşkil edərək, 190 nəfərdə müşahidə olunsa da, eyni sayda eyni yaş intervalında olan adi həyat tərzini keçirən qadınlar qrupunda isə bu göstəricilər uyğun olaraq, $89,5 \pm 2,17\%$ və 179 nəfər olmuşdur. Dişin sərt toxumalarının zədələnməsinə isə idmançı qadınlar qrupunda $68,5 \pm 3,28\%$ şəxslərdə rast gəlinməklə 137 nəfəri əhatə etsə də, adi həyat tərzini keçirən, idmanla məşğul olmayan şəxslər qrupunda sərt toxumaların zədələnməsi halları isə $51,5 \pm 3,53\%$ olmaqla, 103 şəxsi əhatə etmişdir. Dişin sərt toxumaların zədələnmələrinə onların travmaları nəticəsində yaranan minanın və dentinin qüsurlarını aid etmişik. Ağız boşluğunun selikli qişası, dodaqlar və dilin xəstəliklərinə isə professional idmanla məşğul olan 200 nəfər qadınlar qrupunda yayılması $7,5 \pm 1,86\%$ təşkil edərək, 15 nəfəri əhatə etmişdir. Selikli qişanın patolojiyalarına stomatitləri, aftaları və s. aid etmək olar. Selikli qişanın patolojiyalarında əsas rol yerli immunitetin aşağı düşməsi və allergik proseslərə aiddir. Alınmış ədədləri analiz etdikdə idmançı qadınlar arasında müxtəlif stomatoloji xəstəliklərin adi həyat tərzini keçirən şəxslərə nisbətən artıq olması aşkar olur. Kariyesin yayılmasının idmançılar arasında çox olması orqanizmin daima stress amillərinə məruz qalması və nəticədə ağız boşluğunun yerli immunitetinin aşağı düşməsilə əlaqələndirmək olar. Dişlərin travmatik amillərinin idmançılarda çox olmasının səbəbləri də intensiv məşqlər, əzələ-sinir sisteminin fiziologiyası ilə bağlıdır. Ağız boşluğunun selikli qişasının xəstəlikləri də ağız boşluğunun yerli immunitetinin aşağı düşməsilə əlaqələndirilir. Gingivitlərin yaranması da əvvəl qeyd olunanlarla bəhəm idmançılarda ağız boşluğu gigiyenik tədbirlərinə az fikir vermələri ilə bağlıdır.

Candida cinsli göbələk növlərinin 20 nəfərlik idmançı qadınlar qrupu üzvlərinin diş ərpi nümunələrindəki aşkarlanmaları üzrə qeyd olunan mikroorqanizmlər intensiv məşqlər başladıqdan 1 həftə sonra 2 nəfərin nümunələrində aşkarlanmaqla qrupun $10,0 \pm 6,71\%$ -ini əhatə etmişdir. Məşqlərin 1 aylığında isə 3 nəfərin diş ərpi nümunələrində mikrogöbələk

nümayəndələri aşkarlanmışdır ki, bu da qrup üzrə $15,0 \pm 7,98\%$ olmuşdur. Qeyd olunan dövrlərdə bu mikroorqanizmlərin koloniya əmələ gətirmə vahidi (KƏV) intensiv məşqlərə başladıqdan 1 həftə və 1 ay sonra müvafiq olaraq, $1,01 \pm 0,03$ və $3,62 \pm 0,08$ müəyyənləşdirilmişdir. Alınan nəticələr bir daha göstərir ki, intensiv məşqlər zamanı orqanizmin məruz qaldığı fiziki və emosional gərginlik müddəti artdıqca orqanizmin yerli immuniteti, o cümlədən ağız boşluğunun yerli mühafizə sistemləri də zəifləyir ki, bu zaman patogen mikroorqanizmlər yavaş-yavaş üstünlük təşkil etməklə bərabər, şərti patogen mikroorqanizmlər də artıq patogen xarakter daşımağa və qeyri-patogen mikroorqanizmlər isə sıxışdırılmağa başlayır (diaq.1).

Diaqramm 1. CPITN indeksinə əsasən idmançı qadınlarda sekstantlar üzrə parodont xəstəliklərinin aşkarlanması

Tərəfimizdən şərti olaraq, yetkin idmançı qadınlar qrupu kimi xarakterizə olunan 60 nəfərli yaşı 26-29 arasında tərəddüd edən qrupda isə CPITN indeksi üzrə sekstanlarla hesablamalar zamanı isə sağlam parodont cəmi $0,47 \pm 0,09$ hissədə aşkarlansa da, parodont xəstəliklərinə başlanğıc verən diş ətindən qanaxma hallarına $0,93 \pm 0,12$ hissədə, gigiyenik vəziyyətlə əlaqədar təzahür olunan diş daşlarına $2,60 \pm 0,17$ hissədə, orta parodontitə xas olan 4-5 mm dərinlikli parodont ciblərinə $1,05 \pm 0,13$ və

6mm–dən dərin olan, ağır parodontiti xarakterizə edən ciblər isə cəmi $0,20\pm 0,06$ hissədə aşkarlanmışdır.

Yaş qruplarına daxil edilmiş idmançı qadınların ağız boşluqlarını birlikdə götürdükdə 200 nəfərin ağız boşluğunda orta hesabla $1,04\pm 0,07$ hissədə sağlam parodont toxumalarına, $1,29\pm 0,07$ hissədə gingivadan qanaxma hallarına, $2,07\pm 0,09$ hissədə diş daşlarına, $1,07\pm 0,07$ hissədə 4-5mm dərinlikli diş parodont ciblərinə və cəmi $0,11\pm 0,02$ hissədə isə 6 mm və daha dərin ciblər aşkarlanmışdır. Professional idmanla məşğul olan 200 nəfər qadınlarda parodontitin yayılması və müalicəsinə ehtiyac $77,0\pm 2,98\%$ olmaqla 154 nəfərdə müşahidə olunsada, adi həyat təzi keçirən şəxslər qrupunda uyğun xəstəliyin yayılması $42,5\pm 3,50\%$ olmaqla 85 nəfərdə aşkarlanmışdır (cəđ.1).

Cəđvəl 1.

İdmançı qadınlar arasında bəzi stomatoloji xəstəliklərin yayılması və profilaktika-müalicə tədbirlərinə ehtiyac dərəcəsi

Göstəricilər	Müayinə olunanlar			
	Adi həyat təzi keçirənlər (n=200)		Peşəkar idmançılar (n=200)	
	sayla	%-lə	sayla	%-lə
Kariyesin yayılması	179	$89,5\pm 2,17$	190	$95,0\pm 1,54$ *
Dişlərin sərt toxumaların zədələnməsi	103	$51,5\pm 3,53$	137	$68,5\pm 3,28$ ***
Ağız boşluğu selikli qişası xəstəlikləri	10	$5,0\pm 1,54$	15	$7,5\pm 1,86$
Gingivitin yayılması	78	$39,0\pm 3,45$	123	$61,5\pm 3,44$ ***
Diş daşı çöküntülərinin təmizlənməsinə ehtiyac	47	$23,5\pm 3,00$	105	$52,5\pm 3,53$ ***
Parodontitin müalicəsinə tələbat	85	$42,5\pm 3,50$	154	$77,0\pm 2,98$ ***
Diş protezlənməsinə ehtiyac	58	$29,0\pm 3,21$	85	$42,5\pm 3,50$ **

Qeyd: * - $p<0,05$, ** - $p<0,01$, *** - $p<0,001$ statistik dürüslük.

Parodont toxumalarının xəstəliklərinin meydana çıxmasında ümumi orqanizmin mübadilə proseslərinin səviyyəsi, neyroendokrin tənzim, immunoloji reaktivliyi, qan dövranının vəziyyəti, orqanizmin orqan və

sistemlərinin dəyişiklikləri kimi endogen amillərin mühüm rolu vardır. Diş ətlərinin iltihaba uğraması və diş əti ciblərin dərinləşməsi isə parodontitin əsas əlamətlərindən hesab olunur. Parodontit zamanı diş yuvasında fiksasiya edən periodont lifləri destruksiyaya uğrayırlar.

Diş ətinin iltihabının əsas səbəbkarı olan diş daşı çöküntülərinin təmizlənməsinə ehtiyac isə adi həyat tərzini keçirən şəxslər qrupunda 47 nəfərdə olmaqla, qrupun $23,5 \pm 3,00\%$ -ni təşkil etmişdir. İdmançı qadınlar qrupunda isə diş çöküntülərinin təmizlənməsinə ehtiyac daha çox 105 nəfərdə olmaqla qrupun $52,5 \pm 3,53\%$ -ni təşkil etmişdir.

Dişlərin bu və ya digər protez növləri ilə təmin olunmasına ehtiyac isə idmançı qadınlar qrupunda $42,5 \pm 3,50\%$ olmaqla 85 nəfərdə olmuşdur. Adi həyat tərzini keçirən qadınlar qrupunda isə dişlərin protezlənməsinə ehtiyac 58 nəfərdə müşahidə olunaraq, $29,0 \pm 3,21\%$ şəxslərdə olmuşdur.

Alınmış ədədləri analiz etdikdə idmançı qadınlar arasında müxtəlif stomatoloji xəstəliklərin adi həyat tərzini keçirən şəxslərə nisbətən artıq olması aşkar olur. Kariyesin yayılmasının idmançılar arasında çox olması orqanizmin daima stress amillərinə məruz qalması və nəticədə ağız boşluğunun yerli immunitetinin aşağı düşməsilə əlaqələndirmək olar. Yaşı 22-28 arasında tərəddüd edən 200 nəfərdən ibarət olan və tərəfimizdən tədqiqatda şərti olaraq, yetkin idmançı qadınlar qrupu kimi xarakterizə olunan qrupda isə dişin sərt toxumalarının vəziyyətini KPÇ indeksi ilə qiymətləndirərkən isə qrup üzrə kariyesin yayılması $91,0 \pm 2,02\%$ təşkil etmiş, kariyesin intensivliyini xarakterizə edən indeksin göstəricisi isə $5,12 \pm 0,14$ müəyyənlanmışdır. Bu qrupda KPÇ indeksinin elementlərinin göstəriciləri $K-3,83 \pm 0,12$, $P-0,71 \pm 0,07$ və $\checkmark-0,58 \pm 0,07$ hesablanmışdır.

Müqayisə üçün müayinələrə könüllü olaraq razılıq vermiş 200 nəfərdən ibarət adi həyat tərzini keçirən, idmanla məşğul olmayan qadınlar qrupunda isə kariyesin yayılması $75,0 \pm 3,06\%$ təşkil etmişdir ki, bu da hər iki idmanla məşğul olan qadınlar qrupunun eyni göstəricisindən yüksəkdir. KPÇ indeksinin göstəricisi, kariyesin intensivliyi isə $K-2,68 \pm 0,13$, $P-0,86 \pm 0,09$ və $\checkmark-0,24 \pm 0,05$ olmaqla, ümumilikdə $3,78 \pm 0,16$ müəyyənləşdirilmişdir. KPÇ indeksi üzrə hesablamalar daha uzun müddət idmanla məşğul olan qadınlar arasında kariyesin daha çox yayılmasının və intensivliyinin yüksək olmasını göstərir.

Tərəfimizdən 20 nəfər ağız boşluğu «Apibalzam-2» preparatı ilə işlənmiş, eyni sayda ağız boşluğu ənənəvi antiseptik olan Xlorheksidinin $0,02\%$ -li məhlulu ilə yaxalanmış və eyni sayda ağız boşluğunda yalnız fərdi gigiyena qaydalarını intensivləşdirmiş idmançı qadınlar olmaqla

ümumilikdə 60 nəfər müayinə, müşahidələrə və müalicələrə cəlb olunmuşdur. Bu qruplar üzrə müalicələrə başlamamışdan qabaq, başladıqdan 1 və 6 ay sonra olmaqla 3 dəfə Qrin və Vermillionun sadələşdirilmiş gigiyenik, diş ətində iltihabın yayılması və intensivlik dərəcəsini təyin etmək üçün isə Papilyar-marginal-alveolyar və Rasselin parodontal indekslərinə görə müayinə və hesablamalar aparılmışdır.

Tədqiqat nəticəsində 20 nəfər ağız boşluğu «Apibalzam-2» preparatı ilə işlənmiş idmançı qadınlar qrupunda PHP–gigiyenik effektivlik indeksinin göstəricisi müalicədən əvvəl $2,56 \pm 0,018$, ağız boşluğu ənənəvi antiseptik olan xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu ilə işlənmiş eyni sayda idmançı qadınlar qrupunda $2,62 \pm 0,030$ və tərəfimizdən heç bir gigiyenik proseduralar icra edilməyən, yalnız fərdi gigiyena tədbirlərini intensivləşdirərək gündə 3 dəfə dişlərini fırçalayan 20 nəfər idmançı qadınlar qrupunda isə indeksin göstəricisi $2,73 \pm 0,022$ hesablanmışdır və bu göstəricilərə əsasən fərdi gigiyena tədbirlərinin intensivləşdirilməsi, ənənəvi antiseptikin və tərəfimizdən idmançılara tətbiq olunan apipreparatın gigiyenik vəziyyətə təsirinin qiymətləndirilməsində başlanğıc kimi götürülmüşlər. Müalicəyə başladıqdan 2 həftə sonra ağız boşluğu tərəfimizdən «Apibalzam-2» preparatı ilə işlənmiş 20 nəfər idmançı qadınlar qrupunda uyğun indeksin göstəricisi $1,53 \pm 0,031$ -ə enmiş, müalicənin VI həftəsində isə daha da azalaraq, $1,14 \pm 0,037$ -ə kimi enmişdir.

Tədqiqat nəticəsində tərəfimizdən ağız boşluğu «Apibalzam-2» preparatı ilə işlənmiş 20 nəfər idmançı qadında müalicədən qabaq Qrin və Vermillionun (OHS-S) sadələşdirilmiş gigiyenik indeksinin göstəricisi $2,24 \pm 0,019$ olsa da apipreparatın tətbiqinə başladıqdan 1 ay sonra aşağı enərək, $1,13 \pm 0,064$ və 6 ay sonar isə $1,21 \pm 0,043$ -də sabitləşmişdir.

«Apibalzam-2» apipreparat olub, tərkibinə əsasən kərə yağı və yüksək keyfiyyətli propolis daxildir. Preparat mikroorqanizmlərə, viruslara və göbələkciklərə qarşı təsirlərə malikdir. Bundan başqa, «Apibalzam-2» iltihabəleyhinə, ağrıkəsici, qansaxlayıcı və təbii regenerasiya və reperasiya proseslərini gücləndirmək kimi xassələrə də malikdir. Preparat sinir və immun sistemlərinə, müxtəlif orqanların selikli qişalarına faydalı təsir göstərir.

Yalnız fərdi gigiyena vasitələrini intensivləşdirməyi tapşırduğumuz və gündə 3 dəfə dişlərini fırçalayan 20 nəfərlik idmançı qadınlar qrupunda isə intensivləşdirmədən qabaqkı müayinələrdə sadələşdirilmiş gigiyenik indeksin (OHS-S) göstəricisi $2,11 \pm 0,033$ hesablanarsa da, intensivləşdirilmənin 1 aylığında aşağı enərək, $0,93 \pm 0,037$ olmasına

baxmayaraq, 6 aylıqında isə yenidən artaraq, $1,73 \pm 0,025$ -ə yüksəlmişdir (daiq.2).

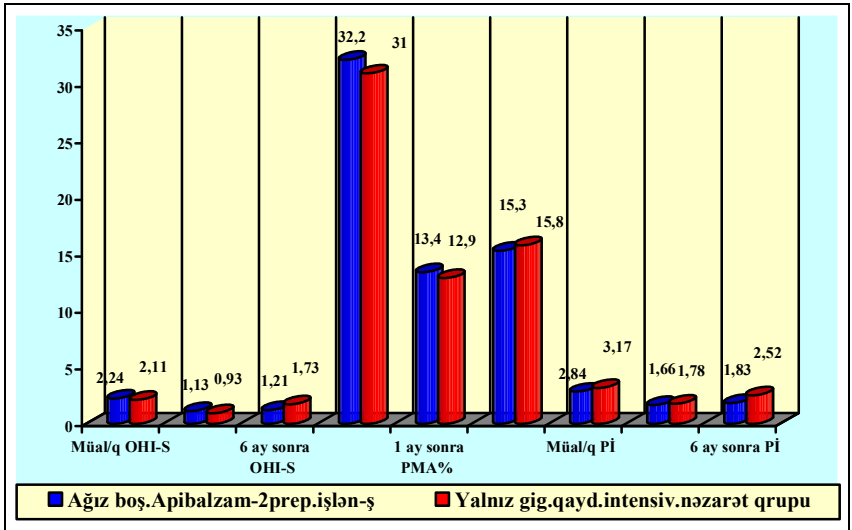

Diagramma 2. İdmançı qadınlar qruplarında ağız boşluğunun gigiyenik və parodont toxumalarının indekslər üzrə vəziyyəti

Qrin və Vermillionun (OHS-S) sadələşdirilmiş gigiyenik indeksi üzrə hesablamalar zamanı əldə olunan göstəricilər «Apibalzam-2» preparatının əhəmiyyətli antiseptik olan Xlorheksidinin 0,02% -li məhlulu ilə demək olar ki, eyni gigiyenik effektlərə malik olduğunu göstərmişdir.

Diş ətində iltihabi prosesin yayıma dərəcəsini göstərən PMA (%) indeksi üzrə hesablamalar zamanı isə ağız boşluğu «Apibalzam-2» preparatı ilə işlədiyimiz 20 nəfərlik idmançı qadınlar qrupunda apipreparatın tətbiqindən qabaq indeksin göstəricisi $32,2 \pm 0,41\%$ olsa da, onun tətbiqindən 1 ay sonra 2,5 dəfəyə qədər azalaraq, $13,4 \pm 0,58\%$ -ə enmiş və 6 ay sonra isə $15,3 \pm 0,56\%$ -ə qədər azalmışdır. Təbii preparatın ağız boşluğunun mikrobiosenoza, immunoloji və biokimyəvi göstəricilərinə təsirinin öyrənilməsi məqsədilə tərəfimizdən 40 nəfər yaşı 18-20 arası olan, peşəkar idmanla məşğul olan idmançı qadınlar müayinələrə cəlb olunmuşdur. Onlar əsas və müqayisə qrupu olmaqla 2 qrupa bölünmüşlər. Əsas qrupda «Apibalzam-2» və müqayisə qrupunda isə əhəmiyyətli antiseptik olan xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu istifadə olunmuşdur. «Apibalzam-2»-nin tətbiqinin 3 ayında isə götürülmüş diş ərpi nümunələrində bu

mikroorqanzmin rast gəlinməsi qrup üzrə azalaraq $45,0 \pm 11,12\%$ -ə enmiş, qrup üzrə koloniya əmələ gətirmə vahidi (KƏV) $3,78 \pm 0,10$ müəyyənləşdirilmişdir. Bu qrupda Streptococcus sanguis növünün müalicədən əvvəl diş ərpi nümunələrində rast gəlinməsi 100% olmaqla, qrup üzrə koloniya əmələ gətirmə vahidi (KƏV) $7,37 \pm 0,03$ müəyyənləşsə də, apipreparatın tətbiqindən sonra bioloji nümunələrdə mikroorqanizmin rast gəlinməsi eyni, yəni 100% qalsa da, mikroorqanizmin koloniya əmələ gətirmə xassəsini xarakterizə edən KƏV aşağı enərək, $5,93 \pm 0,06$ hesablanmışdır. Alınmış nəticələri analiz etdikdə, tərkibinə bir sıra antioksidant xarakterli maddələr daxil olan «Apibalzam-2» diş ərpindəki kariyesogen və rezident mikroorqanizmlərin kəmiyyət və keyfiyyətə sabit saxlanılmalarına yardım edir.

Ekspəriməntin sonuncu, 28-ci günündə aparılmış makro-mikroskopik tədqiqatlar «Apibalzam-2» ilə müalicə almış təcürbə heyvanlarında parodontun yumşaq toxumalarının morfofunksional xüsusiyyətləri ilə yanaşı, histokimyəvi parametrlərinin də intakt diş əti göstəricilərindən, demək olar ki, heç nə ilə fərqlənmədiyini aşkarlamışdır. Yalnız xüsusi lövhədə toxumanın normal histoloji quruluşu pozmayan zəif intensivlikdə fibroblastik reaksiyaların normaya nisbətən bir qədər yüksəlməsi müşahidə olunmuşdur.

Professional idmançı qadınlarda intensiv məşqlər müxtəlif səviyyələrdə tükənmə hallarına gətirib çıxarır ki, bu da bir sıra xəstəliklərin yaranma səbəbi ola bilər. Stomatoloji xəstəliklər də orqanizmin müxtəlif amillərin təsiri ilə zəifləməsi və tükənməsi hallarında daha intensivləşə bilərlər. Dişlərin sərt toxumalarının patologiyaları, periodont və selikli qişa xəstəlikləri stomatoloji xəstəliklərin böyük qrupunu əhatə edir. İdmançılar arasında müxtəlif stomatoloji problemlərin yayılması hallarında məlumat əldə etmək, sonrakı profilaktika- müalicə tədbirlərinin hazırlanmasında rol oynayır.

Tədqiqatda «Apibalzam-2» prərparatı ağız boşluğunun yerli antioksidant və immun sistemini gücləndirmək və mühafizə etmək yolu ilə, Xlorheksidinin 0,02%-li məhlulu ilə əsasən patogen mikroorqanizmlərin tamlığını pozmaq və diş ərpinin kəmiyyət və keyfiyyətinin aşağı salınması yolu ilə gigiyenik statusu yaxşılaşdırmışdır. Bütün bunlar «Apibalzam-2» preparatının ağız boşluğunun gigiyenik, immunoloji və mikrobioloji statusunun bərpa edilməsində rol oynaya biləcəyini göstərir.

NƏTİCƏLƏR

1. 200 nəfər idmançı qadınlar qrupunda parodontitlərin müalicə edilməsinə ehtiyac 23 nəfərdə müşahidə olunmuşdur ($11,5 \pm 2,26\%$); peşəkar profilaktika tədbirlərinə ehtiyac dərəcəsi ümumi qrupun $60,0 \pm 3,46\%$ -ini əhatə etmişdir.
2. Gingivitin yayılması isə adi həyat təzi keçirən şəxslərdə $39,0 \pm 3,45\%$ olmaqla, 78 nəfəri əhatə etsə də, idmançı qadınlarda bu göstərici 123 nəfər olmaqla $61,5 \pm 3,44\%$ olmuşdur.
3. *Staphylococcus haemolyticus* mikroorqanizminin idmançı qadınların ağız boşluğunda intensiv məşqlərin 1 aylığında mikroorqanizmin rast gəlinməsi qrupun $10,0 \pm 6,71\%$ -ni təşkil etmiş və qeyd olunan dövrdə bu mikroorqanizmlərin koloniya əmələ gətirmə vahidi (KƏV) isə $1,87 \pm 0,10$ hesablanmışdır.
4. Müqayisə üçün müayinələrə 200 nəfərdən ibarət adi həyat təzi keçirən, idmanla məşğul olmayan qadınlar qrupunda kariyesin yayılması $75,0 \pm 3,06\%$ təşkil etmişdir ki, bu da hər iki idmanla məşğul olan qadınlar qrupunun eyni göstəricisindən aşağıdır.
5. Təbii preparatın tətbiq olunmasının 1 ayındakı hesablamalar zamanı parodontal indeksin kifayət qədər aşağı düşməsi, $1,66 \pm 0,034$ -ə enməsi müşahidə olunmuşdur. Apipreparatın tətbiqinin VI ayında isə Russell indeksin göstəricisi cüzi artaraq, $1,83 \pm 0,031$ -ə yüksəlmişdir.
6. Apipreparat tətbiq etdiyimiz qrupdakı ağız suyu nümunələrində preparatın tətbiqindən əvvəl S-IgA-nın orta miqdarı $28,1 \pm 0,11$ mkq/mq olmasına baxmayaraq, onun tətbiqinin 3 aylığında artaraq, $37,4 \pm 0,32$ mkq/mq-a yüksəlmişdir.

PRAKTİKİ TÖVSIYƏLƏR

- 1) İdmançılar arasında əsas stomatoloji xəstəliklərin və onların ağırlaşmalarının əmələ gəlməsinin səbəblərinin və risk qruplarının ayırd olunması, onlarda profilaktika tədbirlərinin təşkilində mühüm rol oynayacaqdır.
- 2) İdmançıların əmək qabiliyyətinin yüksəldilməsi, stomatoloji statuslarının korreksiyası üçün kompleks müalicə və reabilitasiya üçün bioloji neytral «Apibalzam-2» preparatın geniş istifadəsi məqsədəuyğun hesab edilmişdir.

- 3) Professional qadın idmançılar arasında geniş stomatoloji müayinələr zamanı daimi yüksək gərginlik nəticəsində ağız boşluğunda yarana biləcək patoloji dəyişikliklərin ilkin aşkar olunması onların idman nailiyyətlərinin və həyat keyfiyyətinin yüksəlməsinə qulluq edəcək.

DİSSERTASIYANIN MÖVZUSU ÜZRƏ DƏRC EDİLMİŞ ELMİ İSLƏRİN SİYAHISI:

1. Аспекты влияния высоких тренировочных и соревновательных нагрузок на функциональное состояние органов и систем организма у спортсменок // Family health in the XXI century» jurnalı, Papers of the XVI International Scientific Conference 27 april-4 may 2012, part II. Budapest, Hungary, 2012,s.18-19.
2. Спорт высших достижений и аспекты влияние высоких тренировочных и соревновательных нагрузок на функциональное состояние органов и систем организма спортсменов //«Актуальные вопросы детского возраста» материалы научно-практической конференции с международным участием, посвященной к 20-летию открытия стоматологического факультета в ГБОУ ВПО СОГМА Минздрава России, Владикавказ, 3 июня 2013, стр. 62-63 (соавт.Сафаров А.М.,Сафаралиев Ф.Р.)
3. İdmançı qadınlar arasında bəzi stomatoloji xəstəliklərin yayılması və profilaktika-müalicə tədbirlərinə ehtiyac //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 3, 2014, səh.46-49 (həmmüəl. İsmayılov D.M., Niyazov Ə.N.)
4. Propolis əsaslı preparatların peşəkar idmançıların ağız boşluğunun mikrobiosenozuna təsiri //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 3, 2014, səh.125-129 (həmmüəl. Babayev E.E., Səfərəliyev F.R.)
5. «Apibalzam-2» preparatının idmançı qadınların ağız boşluqlarının mikrobiosenozuna təsiri //Sağlamlıq, № 5, Bakı, 2014, səh.122-127
6. Qadın idmançılar arasında müxtəlif stomatoloji müalicə tədbirlərinin təhlili //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 4, 2014, səh.39-43 (həmmüəl. Niyazov Ə.N.)

7. Təbii preparatların idmançı qadınların ağız boşluğunun immunoloji göstəricilərinə təsirinin qiymətləndirilməsi //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 4, 2014, səh.194-199 (həmmüə. Axundov Y.H., Əliyev Q.X., Şahbazov K.B.)
8. İdmançı qadınlarda dişlərin sərt toxumalarının vəziyyətinin və ağız sularında mikroelementlərin tərkibinin öyrənilməsi //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 4, 2014, səh.185-189(həmmüə.Насиєv С.С.)
9. Состояние полости рта у профессиональных спортсменок //Ліки України, №4(21), 2014, стр.93-96 (соавт. Сафаралиєв Ф.Р.)
10. Peşəkar idmançı qadınların stomatoloji statusu //Azərbaycan Tibb Jurnalı, №1, 2015, səh.68-73 (həmmüə.Мəmmədov F.Ү., Əliyeva E.Р.,Səfərəliyev F.Р.)
11. Təbii preparatların idmançı qadınların parodont toxumalarına təsirinin qiymətləndirilməsi //Azərbaycan Təbabətinin Müasir Nailiyyətləri, № 2, 2015, səh.73-77 (həmmüə.Сəfərov А.М.)
12. İdmançı qadınların ağız boşluğunun mikrobiosenozunun vəziyyəti //Sağlamlıq, № 2, Bakı, 2015, səh.122-127 (həmmüə.Сəfərəliyev F.Р., Niyazov Ə.Н., Səfərov А.М.)

**РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ЗАБОЛЕВАНИЙ
ПАРОДОНТА И ОПТИМИЗАЦИЯ ЛЕЧЕБНО-
ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ СРЕДИ
СПОРТСМЕНОК**

РЕЗЮМЕ

Была изучена потребность в пародонтологической помощи 200 профессиональных спортсменок в различных возрастных группах - 18-21 лет, 22-26 лет и 26-32 года. С применением индекса CRITN были изучены: наличие здорового пародонта, кровоточивости, зубных отложений и пародонтальных карманов различной глубины; одновременно оценивалась потребность обследуемых лиц в гигиеническом обучении, пародонтологической помощи (удаление зубных отложений и комплексное пародонтологическое лечение).

Выявлено, что с увеличением спортивного стажа растет и степень негативного влияния интенсивных физических нагрузок на ткани полости рта, часто на степень развития некоторых осложнений. Об этом свидетельствует низкий уровень частоты встречаемости секстантов со здоровым пародонтом в младшей возрастной группе профессиональных спортсменок. Статистический анализ полученных результатов свидетельствует о более высоком уровне потребности в различных видах стоматологической помощи в самой старшей возрастной группе. Клинические исследования и индексная оценка состояния мягких тканей пародонта выявили высокую противовоспалительную и профилактическую эффективность биологически нейтрального препарата на основе прополиса «Апибальзам-2». Было установлено, что основной причиной развития некоторых патологических процессов в полости рта спортсменок были интенсивные физические нагрузки. Полученные данные выявили низкое содержание Са в слюне, чем объясняется высокий уровень распространенности и интенсивности кариеса. Таким образом, снижение резистентности к кариесу у профессиональных спортсменок вызвано функциональными нарушениями в слюнных железах, снижением иммунитета полости рта, психика - эмоциональными нарушениями.

SHAFIQ ALIF MAMMADOVA

PREVALENCE AND CHARACTERISTICS OF PERIODONTAL DISEASE AND OPTIMIZATION OF THERAPEUTIC AND PREVENTIVE MEASURES AMONG FEMALE ATHLETES

SUMMARY

In order to study the needs of athletes in periodontal care 200 professional athletes in various age groups – 15-21 years, 22-29 years and 30-32 years. Using CPITN index were examined: the availability of healthy periodontium, bleeding, dental plaque and periodontal pockets of different depths; simultaneously assessed level of need of surveyed persons in hygiene education, periodontal care (removal of dental plaque and complex periodontal treatment).

With an increase in sports part-time is growing and the extent of the negative impact of intense exercise on the oral tissues, often leading to the development of certain complications. This is evidenced by the fact of a high level of incidence of sextants with healthy periodontium in the younger age group of professional athletes. Statistical analysis of the results indicates a higher level of demand for different types of dental care in the oldest age group. The clinical study and index evaluation of periodontal soft tissues revealed high anti-inflammatory and preventive efficacy of biologically neutral preparation based on propolis «Apibalzam-2». It was found that the main cause of certain pathological processes in the oral cavity athletes were intense exercise. The results showed a high demand of athletes in periodontal care. The data obtained revealed a low Ca content in the saliva, which is very often the cause of the high level of the intensity and prevalence of dental caries. Reduced resistance to decay at the professional athletes is caused by functional impairment in the salivary glands, decreased immunity of the oral cavity, the psyche - emotional disorders.

Kağız formatı 60x84 ¹/₁₆.
Sifariş 474 Tiraj 100.

Azərbaycan Tibb Universitetinin
mətbəəsində çap edilmişdir.

Tel.: 595-55-76

**МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

ШАФАГ АЛИФ КЫЗЫ МАМЕДОВА

**РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ЗАБОЛЕВАНИЙ
ПАРОДОНТА И ОПТИМИЗАЦИЯ ЛЕЧЕБНО-
ПРОФИЛАКТИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ СРЕДИ
СПОРТСМЕНОВ**

3226.01 – Стоматология

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по медицине

Баку – 2016